

Ajaloolis-kultuurilisest taustast

Kihnu kultuuri on raske jaotada eraldiseisvateks kultuuriperioodideks, kuna siin elavad tänaseni kõrvuti väga erinevatest aegadest pärit vaimse kultuuri kihistused:

- eelkristlikud traditsioonid (muistsed usundijooned, pulmakombestik ja muud vanad tavad, regivärsiline rahvalaul ja ringtantsud);
- kristlikud tavad ja laulud (põhiline on 19. sajandi keskpaigast juurdunud vene õigeusk, kuid on ka muid kihistusi);
- 19. sajandi lõpust ja 20. sajandi algusest levinud lõppriimiline rahvalaul ning paaritantsud jm vanemad seltskonnatantsud;
- trükistest ja meediast pärit rahvalikud laulud ja uuemad seltskonnatantsud;
- tänapäeva massikultuur.

Kihnu säilis pikema ajalooperioodi jooksul suhteliselt suletud kogukonnana. Saare elanikkond püsis väga stabiilsena. Traditsiooniline elukorraldus püsis 20. sajandini ning kogukondlik eluviis, solidaarsus ja vastastikune abistamine on kihnlastel aidanud üle saada ka hilisematest ajaloovapustustest.

Kihnu talupojad olid ka pärisorjuse ajal suhteliselt vabad, kuna saarel oli vaid riigimõis. Mõisa maad harisid kihnlased teokohustuse korras, mis oli aga märksa väiksem kui mandrimõisates. Lisaks tuli püüda mõisale kalu ja küttida hülgeid. 1887. aastal mõis likvideeriti, selle maad jagati endistele soldatitele, mõisa teenijatele ja kirikukoolile (Kalits 1997: 16).

Kihnu talupere sai oma põhisissetuleku kalapüügist, hülgepüügist, merendusest, mistõttu mehed veetsid suure osa ajast kodunt eemal (Kihnu ajaloost ja majanduselust lähemalt vt Kalits 1997; <http://www.kihnu.ee/ajaloost.html> – 14. september 2011). Lisaks meretööle on Kihnu mehed olnud ka head ehitajad ning puu- ja rauatöömehed. Elukutselistest ametitest on Kihnus olnud laevaehituse meistrid ja sepad (Kalits 1997: 20). Kihnlaste kaubalaevadest leidub andmeid juba 16. sajandist. 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses oli kihnlastel juba suur kaubalaevastik (üle 60 purjelaeva), mis hukkus Esimese maailmasõja ajal (Kalits 1997: 23–24).

Kalurid veavad paati kaldale (esimene hoiab hobuse ohje). Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17327

*Kihnu kalurid, aug. 1954.
Johannes Miku foto 1954.
ERA, F 17328*

*Võrkude tühendamine.
Johannes Miku foto 1954.
ERA, F 17336*

Kõige rohkem veeti aastail 1910–1913 kive Tallinna, Pärnu, Riiga ja Liibavisse teede ja muulide ehituseks, mis andis head teenistust. Kivivedamisest teeniti palju, aga palju joodi ka maha, sest tsaari ajal toodi sisse odavat saksa piiritust (KKI 7, 222 < Jüri Vahkel, sünd 1896 – R. Viidalepp 1949).

Laevu ja paate on saarel valmistatud hiljemgi ning ka oma kodud on mehed ise ehitanud. Mõlemad tegevused eeldavad kollektiivset tööd. Üksi ei saa käia merel ega ehitada maja. Katus pandi tavaliselt talgute korras. Tootmiskultuuris püsisid vanale külakogukonnale omased tavad – hülgeseltsid, võrguseltsid, laevaseltsid, talgud (Kalits 1997: 26). Lisaks elamule tuli ehitada ja korrastada arvukad kõrvalhooned – aidad, kuurid, saunad, väliköögid jm. Mehed on valmistanud ja parandanud ka kalanduses, hülgepüügis kui ka põllumajanduses ja koduses majapidamises kasutatavaid töövahendeid. Kuigi perele süüa tegi naine, ei olnud kokandus meestele päris võõras. Kokaametit peeti laevadel, samuti tuli ette (vähemalt 20. sajandi teisel poolel), et pulma peakokk oli mees.

Teisalt tuleb märkida, et kuigi meri on eeskätt ja peamiselt meeste tegevusväli, on vähemalt 20. sajandil naised rannapüügil, eeskätt koduseks tarbeks meestele abiks olnud, aga vahel ka üksi merel käinud, samuti on nad parandanud ja valmistanud võrke (vt nt ERA, DV 1 – I. Rüütel, A. Vissel 1996; Laanem 2009: 87). Hülgepüük jäi meeste pärisosaks, kuni tööstusliku püügi tõttu nõukogude ajal hüljeste arv Liivi lahes vähenes katastroofiliselt ning hülgepüük keelati.

Talud olid väikesed – keskmiselt 6 ha. Majapidamine, karjakasvatus ja põllundus olid põhiliselt naiste õlul. Kui 19. sajandil külvasid veel mehed, siis pärast Esimest maailmasõda läks seegi töö vähehaaval üle naiste kätte. Mehed valmistasid ja parandasid atru, aitasid kartuleid panna ja võtta, vahel ka niita (KKI 7, 318, 369 jj – R. Viidalepp 1948). Muudel põllutöödel ei tarvitsenud mehed osaleda ka siis, kui nad kodus olid. Seda kaitseb koguni naiste sooideoloogia:

Isegi naised suhtusid endisel ajal halvustavalt meestesse, kes naistega põllu peal olid. Minu mamma (vanatädi – I. R.) ütles ikka, et need on „tohmid maesõmamehed”, ja vahel, kui elust väsinud olid, siis soovitas mul omale meheks võtta „toehm maesõmamies”, sest see laseb ennast narrida ja tuleb põllu peale (Mätas 2010).

Kuna mehed olid suure osa ajast kodunt eemal ning kogu kodune elu oli eelkõige naiste õlgadel, polnud ka mehe kui perekonnapea roll nii oluline kui Mandri-Eestis ning peamine elukorraldaja oli tegelikult perenaine. Kihnus, kus ei kehtinud vana poja õigus ning talumaad jagati reeglina kõikide poegade vahel (harva võis maad saada ka tütar), säilitas vanaperenaine oma juhtpositsiooni majapidamises tihti ka pärast tallu jäänud poja pereloomist. Tal oli samuti tähtis osa lastekasvatuses ning vaimsete väärtuste edasikandmisel. Noorikule pulmalauludes jagatavate õpetuste seas oli virkuseõpetuse ja muude õpetussõnade kõrval tähtis koht just nõuandeil, kuidas välja teenida ämma soosing.

*Rukkiniitmine rautsi ja rautsirehaga, mõni teeb rukkivihke ja mõni seob rukkihakki.
Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17340*

*Rukkiniitmine rautsi ja
rautsirehaga.
Johannes Miku foto
1954. ERA, F 17338*

*Puhkepaus rukkilõikuse
ajal. Johannes Miku foto
1954. ERA, F 17341*

Vilja masindamine. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17342

Paadi tühjendamine sadamas. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17400

Laste kasvatamine põhines Kihnus traditsioonilisel töökasvatusel. Poisid saatsid varasest lapsepõlvest alates mehi merel (rannapüügil), tüdrukud aitasid ema ja vanaema kodustes töödes. Tütarlaste puhul peeti kõige olulisemaks käsitöös-kust. Veimevakka hakati valmistama juba lapseas. Käsitöös-kuse pärandasid ema ja vanaema, kuid õpiti ka üksteiselt. Oma osa oli ka neidude käsitööhtutel (*üläl-jöstmisöd* ehk laudaõhtud ja *nuõrikumaja*).

Kuigi enamik naisi olid kodused, ei saa öelda siiski, et naised üldse saarelt väljas ei käinud. Kuna oma vilja ei jätkunud, käidi mandril kalu vilja vastu vahetamas. Selles osalesid ka naised, samuti käisid nad mandril heina tegemas. Vaesemate perede tüdrukud käisid ka suvilisteks ja päevatöolisteks, lapsed karjasteks (Kalits 1997: 22). Aastaringelt tavaliselt väljas ei teenitud. Mehed töid kultuuriuudusi kaasa meretagustelt maadelt, naised seevastu mandrilt.

1921. aastal muudeti endine Kihnu kirikukool 6-klassiliseks algkooliks, kuid paljud seda ei lõpetanud, ja kirjaoskus jäi kesiseks. Noormeestele sai hariduse omandamisel stiimuliks asjaolu, et laevajuhtidelt hakati nõudma kaptenipabereid, mida sai Heinaste merekoolist.

20. sajandi algul algas Kihnus ka tagasihoidlik seltsielu. Kunstilise isetegevuse initsiaatoriks oli kohaliku preestri abikaasa Helene (Elena) Dubkovskaja, kelle juhtimisel tegutses ka kirikukoor. Esimene pidu, kus esitati näidend, laule jne, toimus õigeusu kiriku rehalas. 1928. aastal asutati haridusselts, 1930. aastal laulukoor, mis tegutses vaid kolm aastat. Pidasid korraldati valla magasiaidas (Kalits 1997: 32).

Pärast Teist maailmasõda moodustati Kihnus oma kalurikolhoos. Tänu uutele mootorpaatidele, uudsele püügitehnikale ja organiseeritud realiseerimisele teenisid kalurid algul hästi. Ka metsa saadi osta väga odavalt. Ehitati uued elumajad, muretseti sisseseaded, osteti mootorsõidukeid. Varasem Kihnu kuvand (naine hobusega maad kündmas) asendus uuega – punases triipseelikus naine sõitmas külgorviga mootorrattal. Osteti autosidki. Saarele muretseti ka traktorid ja nendel hakkasid põldudel töötama mehed. Lisaks kolhoosikarjale peeti loomi koduses majapidamises. Naised said tööd meiereis, karjalaudas, õmblustsehhis, võrgutöökojas, kala vastuvõtupunktis ja suitsutsehhis (Kalits 1997: 26–27). Ka töötasid nad koolis, vallamajas, rahvamajas, muuseumis, postkontoris, arstipunktis. Administratiivsetel kohtadel külanõukogus ja kolhoosis säilitasid juhtpositsiooni mehed.

1957. aastal lõpule viidud saare elektrifitseerimine tõi Kihnu kodudesse raadiod ja televiisorid, hiljem ka magnetofonid ja videod (Kalits 1997: 33). Massiteabekanalite vahendusel levisid ka uued kultuuriilmingud. Esimestel sõjajärgsetel aastatel tehti isetegevust endises kiriklas, mis hiljem maha põles. Muuhulgas tegutses väike rahvatantsuring kohaliku mehe Jakob Suti juhtimisel, kes pidas ka miilitsa ametit. Tantsijaid oli neli segapaari. Tantsiti saarel varem

Kihnu rahvamaja. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17352

tuntud tantse, nagu jooksupolka, „Savikoja venelane“, „Vändrapolka“, „Kiigadi-kaagadi“ jt, aga ka uusi, nagu „Oige ja vasemba“, „Tere tibukene, kabujalakene“. Hiljem moodustus naisrühm, tantsudeks olid „Ülejala polka“, „Eideratas-taadiratas“, „Tere tibukene, kabujalakene“ jm, kuid neid „külatantsuks ei tantsitud, selle tõttu on nad unustuses“ (Karjam 2011). 1959. aastal valmis suuresti oma jõududega ehitatud rahvamaja, kus algas vilgas taidlusringide tegevus ja mis tegelikult kujunes toimivaks külakeskuseks.

1960. aastate teisel poolel sai Kihnu kogu Eestis tuntuks tänu Kihnu-Ruhnu mängudele. Mängude idee tekkis Aadu Hindil 1964. aastal. Ta pöördus ajakirja *Kultuur ja Elu* toimetuse poole, kui oli saanud mõlema saare nõusoleku. Moodustati nn šeflusnõukogu, milles osales rida silmapaistvaid Eesti kultuuritegelasi – Aadu Hint Kirjanike Liidust, Ernst Kollom Kunstnike Liidust, Harri Kõrvits Eesti Raadiost, Boriss Kõrver Heliloojate Liidust, Fredi-Armand Tomps ehituskomiteest, *Kultuuri ja Elu* peatoimetaja Friedrich Issak. Žüriides löid kaasa Ene Hiion, Vello Raun, Rein Sikk, Uuno Veenre, Harald Habermann, külalistena osalesid Voldemar Panso, Arnold Green, Herman Sergo, Manivald Kesamaa, Kristjan Palusalu, Klaus Mikko, Ullo Toomi, Kristjan Torop, Oskar Kuningas, Arne Mikk jt. Kihnus toimusid viied mängud aastatel 1965, 1966, 1967, 1969, 1971 (aastatel 1966 ja 1969 peeti need Ruhnus). Võisteldi tootmises, kultuuris ja spordis. Kultuuri alal hinnati heakor-rastust, kirjandust (külaraamatukogud ja isiklikud raamatukogud), haridustaset,

kunstilist isetegevust ja tarbekunsti (iga-aastased käsitöönäitused), rahvamajade tööd ja kajastust perioodikas, võeti arvesse aga ka alkoholitarbimist.

Katrin Kumpan meenutab:

Kihnu-Ruhnu mängud tekitasid saarerahvas suurt elevust. 10 aastat tugevat kakuamipüüki oli teinud tugevaks mõlemad kalurikolhoosid [---]. Kolhoosi-esimeeste panust mängude õnnestumisse ei saa alahinnata. Kohalikest aktivistidest olid silmapaistvamad Theodor Saar, Lehti Lasn (kolhoosi pearaamatupidaja Kihnus), Mihkel Mätas (külanõukogu esimees) ja partorgid Jaan Valm ja Jaan Sutt (mõlemad ülihead pillimehed!). [---] Spordirajatised olid korras ja kasutusel aastaringi, rekordid on tänapäevalgi ületamata. Kalurite mitmevõistlus oli tihe töö ja rebimine kogu rahva silme all, viktoriinid rasked. Külateede ristumiskohtadele ja koduõuedesse rajati uusi lillepeenraid ja telliti omale eksliibriseid raamatutesse. Kunstilises isetegevuses toimus juba esimestel aastatel nii tihe konkurents, et orgkomitee taipas juba kolmandatel mängudel loobuda hindamisest-võrdlemisest (Kumpan 2010: EFA II 56, 74–75).

1972. aastal sai valmis Kihnu uus koolimaja. Kool alustas õppetööd Kihnu 8-klassilise koolina ja õpilasi oli algul saja ümber. Probleemiks oli õpetajate sagedane vahetumine, sest mandrilt pärit noored spetsialistid ei tahtnud saarele pikemaks ajaks elama jääda. Hiljem koos Kihnu elanikkonna vähenemisega vähenes ka kooli õpilaste arv. 1988. aasta 1. septembrist sai kooli nimeks Kihnu 9-klassiline kool, õpilasi oli koolis ainult 56. Umbes samal tasemel on õpilaste arv püsunud tänaseni, mil seegi hoone on amortiseerunud ja kavandatakse uue rajamist. Kui enne sõda olid õpetajad ja koolijuhid mehed, siis hiljem tuli mandrilt naisõpetajaid ning koolis on tööd leidnud ka mitu kohalikku noort kõrgharidusega naist.

1970. aastate alguseks vähenesid Pärnu lahe kalavarud oluliselt, kehtestati püügilimiidid, kolhoos sattus kahjumisse. Kavandatud meetmed olukorrast väljatulemiseks ei leidnud rakendust, kuna 1973. aastal ühendati Kihnu kolhoos Pärnu Kaluriga, mille allüksusena Kihnu osakaal muutus tühiseks (Kalits 1997: 26–27.). Traalid võeti ära, kaugpüügikalurid siirdusid linna elama, lahkus ka palju noori. Saarel süvenes tööpuudus ja meeste alkoholism. Kui varem soodustas joomist eelkõige liigne raha ja odav viin, aga ka vaba aeg,⁵ siis nüüd eelkõige tegevusetus. Muidugi ei niitnud alkohol kõiki Kihnu mehi, ja kõigist, kes viina võtsid, ei saanud alkohoolikuid, kuid olukord oli siiski üsna murettekitav. Mehed kujundasid ka

⁵ Minu arusaama järele oli meestel väga vaba aeg. Käisid merel tegelesid ainult kalapüügiga, sest maad polnud, kus oma aega kulutada, ei olnud enam rehe rabamist ega viljategemist, ei olnud heinamaale minemist, oli vaba aega ning siis kellele maitses viin, toodi põõsa alla ja viidi päeva õhtusse. Asi läks käest päris, kui oli kakuaami püügi aeg maist juulini, augustis algas sügisräime püük, siis ei olnud enam poe juures põõsaalused täis (Karjam 2010).

Töötgemine noorikumajas. Johannes Miku foto 1954. ERA, F 17357.

vastava sooideoloogia ja -identiteedi: viinajoomist ja suitsetamist hakati pidama mehelikkuse moodsu puuks, mida propageeriti ka noorte hulgas: „Muidu sa ei ole mees!“ „Keegi naised ei olnud sellega rahul, aga teha polnud midagi ning ei saagi midagi sinna teha, sest viin oli vaba, igal pool saada.“ Üks ema, kelle mees ja kaks poega hakkasid jooma, nimetanud seda loodusõnnetuseks (Karjam 2010).

Kuid naised kannatasid ära, sest peamise elatise töi mees ikka merelt. Abielulahutus oli haruldane. Ärksamad tüdrukud läksid linna, sest „Kihnus pole kellelegi mehele minna!“ Ka mehi läks mandrile tööle. Kui Kihnu mehed abiellusid jätkuvalt eeskätt oma saare tüdrukutega, siis tüdrukute abielud väljast pärit meestega sagesid, mis soodustas kohalike kommehete ja keelemurde taandumist. Saarele jäi koduväiks ka kümme kond majaka valveteenistuses olnud sõdurit – peamiselt Ukrainast ja Valgevenest pärit maapoisid, kes abistasid kihnulasi talutöodes ja sulandusid rahulikult saare ellu. Nende järglastest on kasvanud tublid kihnlased.

Ometi säilis paljuski vana elulaad. Jätkus vastastikune abistamine: suur osa enda tarbeks püütud kalast jagati sugulastele ja naabritele, kui tapeti loom, jagati samuti palju laiali („viidi värsket“); sugulased aitasid koolitada mandrile õppima siirdunud noori. Viimased töid suvel kodusaares tulles kaasa ka linnakultuuri, ning enamus neist jäigi linna, sest saarel polnud sobivaid töökohti. Kõigele vaatamata elasid edasi Kihnu naiste rahvarõivad, vanad pulma- ja kalendrikombed ning keelemurre, kuigi kõiges võis märgata taandumise tendentse.

Olev Mihkelmaa foto